

satis quieta Britannia. Verum statim Britanniam in Vespasiani partes inclitus erga eum provincia favor traxit, eo quod illic secundae legioni à Claudio praepositus, & bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique Centuriones ac milites à Vitellio proveci expertum jam principem anxii mutabant. Et quartadecimani, Britanniae domitores dicti, hinc à Nerone exciti ad bella Caspia, & pro Othone stantes victi, à Vitellio in Britanniam remissi, à Mutiano per literas denuo sunt revocati.

Hoc civili motu in Britannico exercitu nihil irarum. Non sane aliae legiones per omnes civilium bellorum motus innocentius egerunt, seu quia procul & Oceano divisa, seu crebris expeditionibus doctae potius hostem odisse. Ex illis tamen discordiis, & crebris belli civilis rumoribus, Britannii sustulere animos auctore Venusio, qui super insitam ferociam, & Romani nominis odium propriis in uxorem Carthimanduanam reginam stimulis accendebatur. Carthimandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate, & auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Caractaco instruxisset triumphum Claudii Caesaris (insigne scilicet illud spectaculum instar triumphi in quo Caractacus ostentatus) videbatur. Inde opes & rerum secundarum luxus spreto Venusio marito, ejusque cognatis interceptis, mariti armigerum Vellocatum in matrimonium regnumque accepit; concussa statim flagitio domus, pro marito studia civitatis, pro adultero libido reginae & servitia. Igitur Venusius, accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione in extremum discrimen Carthimanduanam adduxit. Tum petita à Romanis praesidia, & cohortes aequae nostrae variis praeliis exemere periculo reginam, regnum tamen Venusio, bellum nobis relictum.

Cum jam Mutianus pro Vespasiano urbem regeret, Iulium Agricola in Vespasiani partes transgressum integreque ac strenue versatum vicesima legioni in Britannia tarde ad sacramentum transgressae praeposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur. Quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat. Nec legatus praetorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio, ita successor simul & ultor electus rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse. Et quanquam Vettius Bolanus Britanniae tunc praefuit, placidius quam feroci provincia dignum est, temperavit Agricola vim suam, ardoremque compescuit, ne increceret, peritus obsequii, eruditusque utilia honestis miscere.

Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus & Britanniam recuperavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes: & terrorem statim intulit Petilius Cerialis Brigantum civitatem, quae numerosissima provincia totius perhibetur, aggressus, multa praelia, & aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem Iulius Frontinus vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus. Hunc Britanniae statum, has bellorum vices media jam aetate transgressus Agricola invenit, cum & milites velut omissa expeditione ad securitatem, & hostes ad occasionem vertentur. Ordovicum civitas haud multo ante adventum ejus, alam in finibus suis agentem, prope universam obtulerat: eoque initio erecta provincia, ut quibus bellum volentibus erat, probare exemplum, aut recentis legati animum opperiri.

Tum Agricola, quanquam transacta aetas, sparsi per provinciam numeri, praesumpta apud militem illius anni quies tarda & contraria bellum inchoaturo, & plerisque

custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit: contractisque legionum vexillis & modica auxiliorum manu, quia in equum digredi Ordovices non audebant, ipse ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo esset, erexit aciem: Casaque prope universa gente non ignarus instandum fame, ac prout prima cessissent fore universa, Monam insulam, cujus possessione revocatum Paullinum rebellionem totius Britanniae supra memoravi, redigere in potestatem animo intendit. Sed ut in dubiis consiliis, naves deerant, ratio & constantia ducis transvexit: depositis omnibus sarcinis, lectissimos auxiliarium, quibus nota vada, & patrius nandi usus, quo simul seque & arma & equos regunt, ita repente immisit, ut obstupfacti hostes, qui classem, qui naves, qui mare expectabant, nihil arduum, aut invictum crediderint sic ad bellum venientibus. Ita petita pace, ac dedita insula, clarus ac magnus haberi Agricola: quippe cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentationem aut officiorum ambitum transigunt, labor & periculum placuisset.

Nec Agricola prosperitate rerum in vanitatem usus, expeditionem aut victoriam vocabat, victos continuisse: ne laureatis quidem gesta prosecutus est, sed ipsa dissimulatione fame famam auxit, aestimantibus quanta futuri spe tam magna tacuisset. Ceterum animorum provinciae prudens, simulque doctus per aliena experimenta parum profici armis, si injuria sequerentur, causas bellorum statuit excindere, à se suisque orsus primam domum suam coërcuit, quod plerisque haud minus arduum est, quam provinciam regere: nihil per libertos servosque publicae rei, non studiis privatis, nec ex commendatione aut precibus Centurionum milites ascire, sed optimum quenque fidelissimum putare: omnia scire, non omnia exsequi: parvis peccatis veniam, magnis severitatem commodare: nec poena semper, sed saepius poenitentia contentus esse: officii & administrationibus potius non peccaturos, quam damnare cum peccassent praescire. Frumenti & tributorum auctionem aequalitate munerum mollire, circumcis quae in questum reperta, ipso tributo gravius tolerabantur. Namque per ludibrium asidere clausis horreis, & emere ultro frumenta, ac vendere pretio cogebantur. Divortia itinervis & longinquitas regionum indicebatur, ut civitates à proximis hibernis in remota & avia deferrent, donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrosus fieret. Hec primo statim anno comprimendo egregiam famam paci circumdedit, quae vel incuria vel tolerantia priorum haud minus quam bellum timebatur.

Hoc tempore obiit Vespasianus, quem ob has ducum victorias, & suam ipsius sub Claudio virtutem sic praefatur Valerius Flaccus,

Tuque o pelagi qui major aperti
Fama, Caledonius postquam tua carbasa vexit
Oceanus, Phrygios prius indignatus Iulos.

Cum vero Titus ille Orbis amor patri succederet, Agricola ubi aetas advenit contracto exercitu, militum in agmine laudare modestiam, disiectos coercere: loca castris ipse capere, aestuaria ac silvas ipse praetentare: & nihil interim apud hostes quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur: atque ubi satis terruerat, parcendo rursus irritamenta pacis ostentare. Quibus rebus multae civitates quae in illum diem ex aequo egerant, datis obsidibus iram posuere, & praesidiis castellisque circumdatae, tanta ratione curaque ut nulla ante Britanniae nova pars illacessita transierit.

Sequens hiems saluberrimis consiliis absunta. Namque ut homines dispersi ac rudes, eoque bello faciles, quieti & otio per voluptates assuescerent, hortari privatim, adju-

Monam insulam.

Carthimandua.

Vespasianus Imp.
Iulius Agricola
Leg. xx
Legion.

Petilius Cerialis
Praetor.

Iulius Frontinus
Praetor.

Iulius Agricola
Praetor.

Titus Imp.

vare